

Ü yðýþýðý ýââýþe ðoñiñiý ýââý-
þæð. Þoñiñiý ýââýþe iý ýöýñeý
þââýþæð. I ýöýñeý ýââýþe
ený ý ëððöð. Áó eððöð ïñðeý þçö-
ðöð ëð, i ñ ò ã ÿââýþe âý ëð ñi -
í ò i ñ òð. Ëð ñððöð ãððeñiñiý ãñð-
ðeñiñiý ûââðeýñeð, ãððeñiñiý ëð ñð-
ðöð ñð ùýââðýð. Ùââðeý ñð ùâ-
ðeâðýð. Ýð ì ñððöð ãðð, ïððöð-
ðeððöð.

Düşünce varlığı derrick etmek için deyil, ondan yayınmaq üçündür. Zira, gerçek varlık yoxluğundan ibaret olduğu üçün düşüncenin onu tekrar emal ederek varlığa çevirmesi sadecə, bir subyektdir, üstelik ferdidir. Subyektin həqiqət olduğu isə ideyaya çevrilən absurd iddiadan başqa bir şey deyil. Dinlər də, dövlətlər də, ailələr də belə yarandı.

Ancaq bütün yaranmışlar fərdi principle yaradılmışdır. Camei düşüncə sonradan, fərdler tərefindən icad edilmişdir. Əslində camei düşüncə, yəni bir mənada ictimai şüür deyilən nəsnə mövcud deyil. Yəni o da bir uydurmadır. Kütləvilik düşüncəsi fərdin yaradılışdan gələn gücünü və imkanını xeyli dərəcədə azaldır. Doğrusu budur ki, düşüncənin motivi gerçeyin əslinə, yəni yox kimi görünən varlığa uzanmaqdır. Bu uzantının sərhədi, eləcə də zamanla və məkanla şərtlənən məhdudiyyəti yoxdur.

Ideya baxımından dünya həyatı postfəlakət dövrüdür. Yəni bu həyat qurtuluşa doğru gedir. Əger gedirsə, deməli, hələ ona yetişməyib. Bütün dinlər dünya həyatını ona görə fani və keçici hesab edir ki, bu həyatın yaranma səbəbi məlum əfsanə və hekayələrdən gələn yanlış ucbatından törməşdir. İlk yanlış son doğruya gedən yolu açmışdır. Ya həmin yanlışdan əvvəlki, ya da bu yolun sonundakı cənnətlər məqbul həqiqət sayılır. Fəlakətlə başlayıb, fəlakətlə bitən bu ara stansiyanın adı isə dünya həyatı adlanır. İstisnasız olaraq, bütün inancılar həyatın, necə deyərlər, "dadını-duzunu" qaçırdaraq, başqa bir həyat vəd edir. Yanlışla başlayıb, doğruya bitən bu dünya kainatda hansı yera sahibdir, onun ömrü nisbidir, yoxsa mütləq? Kimsə bilmir...

Bilinən isə mümkün olandır. Mümkün olmayan heç nə bilgi hesab edilmir. O heç təsəvvür də deyil. Çünkü təsəvvürün özü də bir bilgidir. Mümkün olmayanın bilinməzliyi mümkün bilgiyə tabedir. Əslində mümkün olmayan şey bilinməzlik belə sayılır. Çünkü, bilinməzlik de bir təsəvvür, təsəvvür de bir bilgidir. Bilinməzlik başlangıçdır, yəni xəbərdir. Bir mənada isə mənbədir. Deməli, buradakı ters mütenasiblik ondan ibarətdir ki, mümkün olan şey bilgiyə sığır, ancaq mümkün olmayan şey bilgisizliyə bele sığır. Mümkün mövcud olandır. Qədim filosoflar isə, mümkünü qeyri-mümkündən əvvəl, vacibdən isə sonraya yerləşdirmişlər. Bu, hərfi məntiqlə belədir. Ancaq qeyri-xətti hərəkat bunun ekspresiyası deyir. Burada vacibin əslində bir iddia olduğu ortaya çıxır. Məsələn, əgər Tanrı vacibdirse, o zaman niyə qeyri-mümkün bilgisizliklə düz mütenasibdir? Məgər idrak nisbi deyil? Yox, əgər Tanrıñın dərki müeyyən qədər əlçatandırsa, yəni mümkün kateqoriyasına girirsə, o zaman niyə mümkün deyil, vacib hesab edilir? Axi vacib o şeydir ki, onu bizim idrakımız bütünüyle mənimsemış olsun. Belə çıxır ki, qədim filosofların hamısı ateist olub! Yeni dövr materialist fəlsəfənin başladığı dövrə qədərki fəlsəfi traktatlara nəzər salsaq görərik ki, o müelliflərin en az bəhs etdikləri subyekt Tanrıñın özüdür. Fəlsəfə Tanrıñdan qaçır! Yeni dövr filosofları isə, dedilər yox, əksinə, Tanrı fəlsəfədən qaçır! Əslində Tanrıñdan da, fəlsəfədən de qaçan insan özüdür! Daha doğrusu, insan idrakinin yetərsizliyi! Bunun səbəbi isə idrakin kütləviliyi! Filosoflar anlamaq istəmirler ki, müellim onlar deyil, təbətin özüdür. Bu təbətin böyük bir hissəsi isə insa-

nın öz vücududur. Yəni, söhbət bəsit mənada təbietdən, yəni dolayı ilə Tanrıñın yaratdığı mükəmməllikdən yox, onun təbii axarından və qüsursuz müəllimliyindən gedir. Tanrıñın dərsləri ferdidir, kollektiv deyil. Çünkü "telebə" sözünün kökündəki tələblərin özü ferdidir. Zira yaradılışın gərəyi budur.

İsteklərin kökü olmaz. Onlar aniden və hər zaman güncəllənən zərurtdən yaranır. "Aniden" demək andan deməkdir. Anın tələbi keçmişə və geleceyə qaynaq edilə bilməz. Zamanı istənilən yerden duyunleyib boxçalarla yiğməq olmaz. Axi nə üçün insanın vücutu fiziki təbiiliklə yol gedir, ancaq onun idrakı bu gedışatin içərisində yer almır?! Axi ölen və yaranan hüceyrələrlə birlikdə idrak da eyni prosesi keçir. Halbuki zamana tabe olmamaq sadəcə mümkün deyil. Qocalan və ölen təkcə bedən deyil.

Nəfəsin əvvəlini görmək və derrick etmek nə qədər qeyri-mümkündürse, ona yetişmək, ona toxunmaq bir o qədər mümkünür. Çünkü idrak elə şeydir ki, bir gün mütləq özündən çıxacaq və iddiyalarda bulunacaq. Ancaq toxunmaq yaşantıdır və onun

Zatən Tanrıñı yaradan da elə kimsəsizliyimiz və çərəsizliyimiz olmuşdur. Onun varlığı ayrı şeydir, Onu derrick etmek ayrı şeydir. Onu hiss etmek tamamile ayrı şey. İdrak da, hiss də bize məxsusdur. Yəni Onun varlığıla heç bir əlaqəsi yoxdur. Bizim hissimizin və eqlimizin yaratdığı Tanrı göylərdəki yox, bizim içimizdəki Tanrıdır. Onun hissi və eqli yolla təsdiqi yoxluğun varlığı dönüşməsidir. Bu dönüşüm isə mütləq şəkildə ferdidir. Tək Tanrı fikrini spekulyasiya etməklə, hər kəs tək bir din yaratmaq istəyib. Əvəzində isə bir Tanrıñın minlərlə dini yaranıb. Niyə? Çünkü, şüur və hiss fərdiliyi buraxıb, ictimailaşmək isteyib. Fərdiliyk sonsuz bir kainatdır. İctimailaşmək isə nöqtə boyda bir dünyadır. Bu nöqtənin özünü saysız nöqtələrə böldülər. Məntiq isə böyük bir şeyin, yalnız bölünərək kiçilə bildiyinə işarə edir. Yəni, böyük Tanrıñı çox kiçik hissələrə böldülər. İndi isə bu hissələri bir araya getirib, böyük Tanrıñı "bərpa etmək" isteyirlər. Lakin bu, mümkün deyil. Çünkü bölünmənin fiziki göstəricisi ziddiyətindən mövcudluğudur. Yəni bölünme ziddiyətdən qidalanır. Ziddiyət isə hər parçanı

zatında paylaşmaq isteksizliyi vardır. Məlumdur ki, idrak heç bir yol getməz. Yoxsa, təkrar bu qədər yolu qayıdib, hər kəsi özüyle orala aparmaq istəyi haradan doğa bilər? Özünü inkar əinkar təsdiqdən daha şərəflə bir şey olduğu üçün, biz də bəyan edirik ki, mümkün olan şey derrick edilən deyil, toxunulan, yaşanılan, hiss edilən şeydir. Bu mənzərə eşqin və gözəlliyyin oyununa çox bənzeyir. Belə ki, gözəlliyyin subyekti haqqında hər kəs danışır, hər kəs onu vəsf edir, təkcə bir nəfərden - ona toxunub, onu eldə edəndən başqa! Danışanlar derrick edənlər, susanlar isə, hiss edənlərdir. Qəribə və paradosal bir məntiq çıxır ortaya - derrick etmə hiss organlarını daxil deyil. İdrak hissələri emal edir. Yəni derrick şey həqiqət deyil. Məsələn, yad bir dildə əzberlənən dualar dilsiz bir şəkildə axan iki damla göz yaşının yanında sadəcə bir yalandan ibarətdir!

İradə onun sahibinə iki şəkilde lazımdır - ya eqli, ya da hissi. Tanrı hissdir, din ağıl. Deməli, din Tanrıñın emal edilmiş şəklidir. Hissə ağıl biri digərinin ölümüyle ortaya çıxdığı üçün, Tanrıñı öldürmədən din yaratmaq mümkün deyil.

Duanın gücü çərəsizliyin dərəcəsiyle ölçülür. Tanrıñdan ümid kəsildikcə, Ona olan ümidiñən daha da artır. O uzaqlaşdıqca yaşınlashır, yox olduqca daha çox var olur. Hər şey, hər şeyin zərrəsi, hər nəsnənin özü və parçacıqlarının hamısı tək-tək, müstəqil zəmanı və azad məkanı olan əlaqəyə malikdir Tanrıylı! "Tanrısız" bir Tanrıya hər şeydən çox ehtiyac vardır! Bizim kimsəsizliyimiz və çərəsizliyimiz Onu daha da böyürdür.

bir bütövə çevirir. Hər kəs özünü tam və bütöv zənn edir. Halbuki, tanrıñın sayı insanın sayını çoxdan tövb keçib!

İnsanın iki nəfəsi vardır. Bunlardan biri təbii, digeri iradi nəfəsdir. Bu fikri "heyvanı və Rəbbani nəfəs" şəklində də ifadə etmək olar. Burada